

**KIRGIZİSTAN-TÜRKİYE MANAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**G. F. MILLER'İN “SİBİRYA TARİHİ” ADLI ESERİNİN
RUSÇA'DAN TÜRKÇE'YE TERCÜMESİ VE TÜRK TARİHİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Cemil ŞİMŞEK

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Cengiz BUYAR

BİŞKEK 2017

ÖZ

Yazar : Cemil ŞİMŞEK
Üniversite : Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi
Anabilim Dalı : Tarih
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XIII+576
Mezuniyet Tarihi : /.... / 20
Tez Danışman (lar)ı : Yrd. Doç. Dr. Cengiz BUYAR

G. F. MİLLER’İN “SİBİRYA TARİHİ” ADLI ESERİNİN RUSÇA’DAN TÜRKÇE’YE TERCÜMESİ VE TÜRK TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Eski dönemlerden günümüze kadarki süreçte Sibirya coğrafyası Türk halklarının yaşam alanı olmuştur. Bu nedenle Türk tarihi açısından önemli bir coğrafya olarak kabul edilmektedir. Sibirya tarihi ile ilgili olarak bilim insanları arasında kabul görmüş başlıca eserlerden biri ise hiç kuşkusuz ünlü Rus tarihçi Gerard Firdrih Miller’in “*Sibirya Tarihi*” adlı eseridir. Eser ilk olarak 1750 yılında “*Opisaniye Sibirskago Tsartsva*” adıyla basılmış ve yayımlanmıştır. “*Sibirya Tarihi*” adıyla 1. cildi 1937 yılında ve 2. cildi 1941 yılında dönemin diline uyarlanarak yeniden basılmıştır. Bu tez çalışmasında G. F. Miller’in bu eserinin Rusça’dan Türkçe’ye çevirisi yapılmış ve Türk tarihi açısından değerlendirilmiştir. Böylece bilim çevrelerince kaynak eser olarak kabul edilen bu eserin Türk tarihçilerinin istifadesine sunulmuştur.

Çalışmanın giriş bölümü, Sibirya coğrafyasının ve Sibirya Tarihi adlı bu eserin Türk tarihi açısından öneminden, G. F. Miller’in hayatından, bazı ilmi şahsiyetlerin G. F. Miller ile ilgili görüşlerinden ve eser ile ilgili bilgilerin verildiği kısımdan oluşmaktadır.

Birinci bölümde eserin Türk tarihi açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bölümde fasıllardaki konular sıralanmış ve Türk tarihi açısından önemli olan bazı konular üzerinde durularak değerlendirilmesi yapılmıştır. Değerlendirme bölümünün yazımı esnasında konuyla ilgili literatür taraması yapılmış ve elde edilen bu bilgilerden Türk tarihi açısından önemli konuların değerlendirilmesi esnasında yararlanılmıştır. Bu bölümde ayrıca Miller’in Sibirya tanımının neyi ifade ettiği ve ayrıca onun Sibirya tanımıyla bazı ilmi şahsiyetlerin Sibirya tanımı karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Sonrasında Rus egemenliğine karşı direnen halkların giriştikleri faaliyetlerin G. F. Miller tarafından esere ne şekilde yansıtıldığı üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde eserin Rusçadan Türkçeye tercümesi verilmiştir. Böylece tarihi değerdeki arşiv belgelerinin ışığında kaleme alınmış olan Rusya egemenliği öncesi eski dönemki Sibirya ile ilgili olaylar, Sibirya'nın Ruslar tarafından fark edilmesi ve ele geçirilmesi, Rus egemenliğinin bu coğrafyada kalıcı hale getirilmesi ve devamı adına yapılan faaliyetler, bu coğrafyada yaşayan Türk kökenli ve diğer halklarla yaşanan egemenlik mücadeleleri gibi konular, bu alanda çalışma yapacak olan Türk bilim adamlarının istifadesine sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Sibirya coğrafyası, Sibirya tarihi, Türk, Türk tarihi, Türk halkları, Gerard Firidrih Miller, G. F. Miller

КЫСКАЧА МАЗМУНУ

Автору	: Жемил ШИМШЕК
Университет	: Кыргыз-түрк “Манас” университети
Бөлүмү	: Тарых
Диссертация түрү	: Магистрдик диссертация
Барактардын саны	: XII+576
Аяктоо күнү	: /.... / 20
Диссертация боюнча кеңешчилер	: Доц. м.а., др. Женгиз БУЙАР

ГЕРАРД ФРИДРИХ МИЛЛЕРДИН “СИБИР ТАРЫХЫ” АТТУУ ЧЫГАРМАСЫН ОРУС ТИЛИНЕН ТҮРК ТИЛИНЕ КОТОРУУ ЖАНА ТҮРК ТАРЫХЫ ТАРАБЫНАН БААЛОО ЖҮРГҮЗҮҮ

Байыркы мезгилдерден бүгүнкү күнүбүзгө чейин Сибир географиясы түрк элдеринин жашоо аймагы болгон. Буга байланыштуу түрк тарыхы тарабынан маанилүү географиялык аймак катары кабыл алынып келген. Сибир тарыхына байланыштуу окумуштуулар арасында кабыл алынган эң башкы чыгармалардын бири - шексиз түрдө белгилүү орус изилдөөчү-тарыхчы Герард Фридрих Миллерин “Сибир тарыхы” аттуу чыгармасы. Буга байланыштуу жүргүзүлгөн бул изилдөөдө белгилүү орус окумуштуу-тарыхчысы Герард Фридрих Миллерин “Сибир тарыхы” аттуу чыгармасынын кошумчаларынан сырткары башкы тексти орус тилинен түрк тилине которулган жана чыгармада түрк тарыхына байланыштуу маанилүү келген темалар алынып, баалоо аркылуу изилденген. Бул изилдөө менен максат коюлган Сибир тарыхы тарабынан илим чөйрөсүндө булак чыгарма катары кабыл алынган бул чыгарма түрк тарыхчыларынын колдонуусуна сунушталууда.

Чыгарма алгачкы жолу 1750-жылы “Описание Сибирского Царства” атында басылып, жарыяланган. “Сибир тарыхы” аты менен 1-тому 1937-жылы, 2-тому 1941-жылы кайра басмадан чыгарылып, ошол мезгилдин тилине ыңгайлаштырылып жарыяланган. Чыгарманын кошумчаларынан сырткары башкы тексти орус тилинен түрк тилине которуп жатканда, котормонун катасыз жана дыкаттык менен аткарылышы жана бул аркылуу туура бир текстти илим дүйнөсүнө колдонууга сунушгоого багыт алынган. Бул максатта

котормонун аякташынан кийин кайра текшерүү жүргүзүлүп, эң акыркы варианты кабыл алынды. Иштин баалоо бөлүмү жазылып жатканда, темага байланыштуу адабий булактардын сереби аткарылды. Мунун аягында чыгармада болгон кээ бир темалар башка окумуштуулардын көз караштары менен салыштырылды, кээ бир окумуштуулардын Г.Ф. Миллер жөнүндө пикирлери да орун алды, түрк тарыхы тарабынан маанилүү деп саналган темаларга байланыштуу темалар изилденип, бааланды.

Негизги сөздөр: Сибир географиясы, Сибир тарыхы, түрк, түрк тарыхы, түрк элдери, Герард Фридрих Миллер, Г.Ф. Миллер

ABSTRACT

Author : Cemil ŞİMSEK
University : Kyrgyz Turkish Manas University
Major : History
Type of dissertation : Master's dissertation
Number of pages : XIII+576
Date of completion : /.... / 20
Consultant (s) of dissertation : Assist. Prof. Dr. Cengiz BUYAR

TRANSLATIONS OF GERHARD FRIEDRICH MILLER “THE HISTORY OF SIBERIA”FROM THE RUSSIAN LANGUAGE INTO TURKISH ANDITSEVALUAION IN TERMS OF TURKISH HISTORY

Since ancient times to the present day the Siberian region has been the habitat of the Turkic peoples. In this connection, from the point of view of Turkish history this geographic region is an important object of study. Undoubtedly, the work of the famous Russian historian-researcher Gerhard Friedrich Miller named “The History of Siberia” is the main accepted work in the history of Siberia. Therefore in this work the main text of the work of “The History of Siberia” was translated from Russian into Turkish language (excluding attachments), and the most important subjects was evaluated from the point of view of Turkish history. The purpose of this paper is to present a work that is accepted as a source for the history of the Siberian region, by Turkish historians for use in his research.

For the first time the work was published in 1750 under the heading: The Description of the Siberian Kingdom”. The first volume named “The History of Siberia" was published in 1937, the second volume in 1941, the work was already adapted the language of that period. When translating the main text of the work from Russian into Turkish was directed to the unmistakable and the thorough translation and the scientific world was presented the correct text. To this end, after the completion of the translation, the re-examination was carried out and the latter version was approved. When writing the assessment chapter the overview of the relevant literature was done. As a result, some of the issues mentioned in the work were compared with the approaches of other scientists, other scientists' opinions on G. F. Miller were listed, the evaluation of some important moments from the point of Turkic history was done.

Keywords: geography of Siberia, the history of Siberia, Turk, Turkic History, Turkic peoples, Gerhard Friedrich Miller, G. F. Miller

АБСТРАКТ

Автор : ДЖемил ШИМШЕК
Университет : Кыргызско-турецкий университет «Манас»
Направление : История
Вид диссертации : Магистерская диссертация
Количество страниц : XIII+576
Дата окончания : /.... / 20
Консультант (ы) : и.о. доц., др. Женгиз БУЙАР
диссертации

ПЕРЕВОД ПРОИЗВЕДЕНИЯ ГЕРАРДА ФРИДРИХА МИЛЛЕРА «ИСТОРИЯ СИБИРИ» С РУССКОГО ЯЗЫКА НА ТУРЕЦКИЙ ЯЗЫК И ОЦЕНКА С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ТЮРКСКОЙ ИСТОРИИ

С древних времен до наших дней сибирский регион был местом обитания тюркских народов. В связи с чем с точки зрения тюркской истории данный географический регион является важным объектом исследования. Несомненно, произведение знаменитого русского исследователя-историка Герарда Фридриха Миллера «История Сибири» является главным принятым произведением по истории Сибири. В связи с этим в данной работе был выполнен перевод главного текста произведения «История Сибири» с русского на турецкий язык (за исключением приложений), а также выполнена оценка наиважнейших тем с точки зрения тюркской истории. Целью данной работы является представить произведение, которое принято в качестве источника по истории Сибирского региона, турецким историкам для использования в своих изысканиях.

Произведение в первый раз было опубликовано в 1750 г. под заглавием «Описание Сибирского Царства». 1-ый том произведения под названием «История Сибири» был опубликован в 1937 году, второй том в 1941 году, произведение было уже адаптировано языку того периода. При переводе главного текста с русского на турецкий язык работа была направлена на безошибочный и тщательный перевод и на представление научному миру правильного текста. С этой целью после окончания перевода была выполнена повторная проверка и утвержден последний вариант. При написании главы по оценке выполнен обзор соответствующей литературы. В результате некоторые вопросы, упомянутые в произведении, были сравнены с подходами других ученых, были перечислены мнения некоторых ученых о Г.Ф. Миллере, была выполнена оценка некоторых важных моментов с точки зрения тюркской истории.

Ключевые слова: география Сибири, история Сибири, тюрк, тюркская история, тюркские народы, Герард Фридрих Миллер, Г.Ф. Миллер.